

1919

РОМАН

Продовження¹

КІНОХРОНІКА ХХІІ

НАСТУПНИЙ РІК ОБІЦЯЄ ВІДРОДЖЕННЯ
ЗАЛІЗНИЦЬ

ДЕБСА ЗАСУДЖЕНО НА 30 РОКІВ УВ'ЯЗНЕННЯ

*Та далекий шлях до краю
Де живуть думки мої
Де сріблясто місяць сяє
І щебечуть солов'ї*

прийдуть нові покоління і благословлять тих, що мужньо
обстоюють свої переконання й складають справжню ціну люд-
ському життю, порівняно до матеріального зиску, і що, прой-
няті духом братерства, скористаються з надзвичайної нагоди

ПОЗИКА — ЦЕ НАБОЇ ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ ПОЗИКУ
НЕПЕВНІСТЬ ПЕРСПЕКТИВ ВІДБИВАЄТЬСЯ
НА РОБОТІ МІДНИХ ЗАВОДІВ

ЖІНКИ ГОЛОСУЮТЬ ЯК ДОСВІДЧЕНІ ПОЛІТИКИ

поновляють освячені віками м'ясні страви, як кавардак, гуляш,
кулебяка та пироги з отрібкою. Кожний німецький солдат
має в кишені одержну щіточку; потрапивши до в'язниці, він
першим ділом витягає щіточку й починає чистити свій одяг
ПІДПРИЄМЦЕВІ ТРЕБА ПЕРЕКОНАТИСЯ, ЩО РОБІТНИК
ОСНОВА ВСЬОГО

*Треба довгу нічку ждати
Поки збудеться мій сон*

¹ Початок див. №№ 1, 2-3 за 1934 рік

АГІТАТОРИ НЕ ОДЕРЖАТЬ АМЕРИКАНСЬКИХ ПАСПОРТІВ

два трансвальці, їдучи, висловили свою думку, що британський та американський прапори нічого не значать, і, про них, нехай підуть хоч на дно Атлантийського океану, і сказали, що вони так звані „націоналісти“, що в тих місцях дуже нагадує ІРС¹ — „Я не маю наміру“ — писав Гірст, — „зустрічатися з губернатором Смітом ні прилюдно, ні приватно, ні політично, ні приятельськи, бо не вбачаю ніякої користі

ПОКІНЧИВ САМОГУБСТВОМ У МОРІ, — КРОУДЕР У СІТІ ПЕРЕСЛІДУЄ ДЕЗЕРТИРІВ

*Що старий наш дядько Сем
Він зібрав собі німоту
Він зібрав собі кінноту
Гармашам знайшов роботу
Що ж — рушаймо з богом на Німоту
Стережися Кайзера!*

ФОТО-ОКО (30)

пригадуючи сірі скорчені пальці часті краплі крові зполотна булькання коли легені пробують дихати брудні шматки тіла що їх ви кладете до санітарної повозки живими а витягаєте мертвими

ми вгрьох сидимо у сухому цементовому басейні маленького саду з рожевими стінами в Ресікурі

*ні мусить бути якийсь вихід нас вчили країна свободи
совісті дайте мені свободу або дайте що ж вони дають нам
смерть*

сонячне надвечір'я крізь слабу млюсть гірчиного газу я чую пахощі самшиту білих троянд білого флоксу з рожевим очком три равлики в коричневу та білу смужку звисають з безкінечною тендитністю з гілки жимолості над головою в блакиті повітряна ковбаса пасеться дрімотно як корова коло прикорня п'яні оси липнуть до перестиглих груш що падають і розбиваються коли близькі гармати виригують свої важкі набої що гримочучи пролітають у небесах

з дзичанням що нагадує вам прогулянку у лісі й сполоханого вальдшнепа

статечні селяни старанно будували стіни та відхідники з чисто вишкребеним помостом та півмісяцем у дверях як відхідник десь на старій фермі на батьківщині старанно саджали

¹ „Індустріальні робітники світу“.

сади й тішилися плодами та квітками й старанно планували цю війну

*до дідька з ними Патрік Генрі у хакі пройшов інспекцію
ручної зброї й віддав усі свої пенні на Позику Свободи або дайте
мені*

... шрапнель що брязкає арфами з маленьких порохових
хмаринок делікатно запрошує нас до неба ми щасливі спо-
стерігаємо рухи равликів у надвечірньому промінні й розмо-
вляємо тихими голосами про

*La Libre Belgique Записки Юнія Ареонагітику Мільтон став
еліним заради свободи слова Коли ви доберете потрібного
слова Демократія зрозуміє навіть банкіри та дуківництво я
ви вони повинні*

*Коли три чоловіки зберуться до купи
Стане менше на три королівства*

ми щасливі розмовляємо тихими голосами в надвечірньому
проміні про arès la guerre що наші пальці кров легені тіло
під брудним хакі feldgrau bleu горізонтом можуть солодшати
зростати поки ми не впадемо з дерева стиглі як перестиглі
груші arrivès знають і співучі eclats шиплячі газові бомби їм
належить влада й слава
або дайте мені вмерти

РАНДОЛЬФ БУРН

Рандольф Бурн
став мешканцем цієї землі,
не мавши втіхи вибрати собі ні місце для життя, ані ка-
р'єру.

Він був горбань, онук одного пастора конгрегаціоналіста
й народився 1886-го року в Блумфільді, у штаті Нью-Джерсі.
Там він ходив до початкової та середньої школи.

Сімнадцяти років він пішов на посаду секретаря до одного
Морістаунського комерсанта.

Невтомною працею він пробив собі дорогу крізь Колум-
бію, працював на фабриці піанольних ног, працюючи корек-
тором, настроювачем піанін, акомпаніатором у вокальній сту-
дії в Карнеджі-Голлі.

У Колумбії він вчився разом з Джоном Дьюї¹,
дістав закордонну подорож і поїхав до Англії, Парижу,
Риму, Берліну, Копенгагена,
написав книгу про школи Гарі.

¹ Сучасний американський ліберальний філософ.

У Європі він чув музику, дуже багато Вагнера та Скрябіна і купив собі чорний плащ.

Цей маленький, схожий на горобця, чоловічок, шматочок скорченого тіла в чорному плащі, але завжди страждало і хворіло, поклав камінь у свою працю і вдарив ним Голіафа просто в лоб.

Війна, — писав він, — це здоров'я держави.

Наполовину музикант, наполовину педагог-теоретик (кволе здоров'я, бідність, скорочений тулуб, погані відносини зі своїми родичами не отруїли життя Рандольфу Бурнові); він був щасливий чоловік, любив „Мейстерзінгера“ і грав Баха своїми довгими руками, які так легко простягалися понад клавішами, любив гарненьких дівчат, добру їжу та розмови вечорами. Коли він умирав від запалення легенів, один приятель приніс йому гоголь-моголю: — Гляньте на жовте, воно прекрасне, — все казав він, поки його життя розпливалося марінням та пропасницею. Він був щасливий чоловік. З гарячковим інтересом Бурн накинувся на поширені тоді в Колумбії ідеї, він вибрав собі рожеві окуляри з бундючного мотлоху науки Джона Дьюї й бачив крізь них ясно й чітко

осяйний капітолій реформованої демократії,

Нову Свободу Вільсона;

але він був надто гарний математик; йому треба було проробляти рівняння;

в наслідок чого

божевільної весни 1917-го року він став втрачати популярність у „Новій Республіці“, де він заробляв собі шматок хліба;

бо замість Нова Свобода читали Військова Повинність, замість Демократія — Виграймо війну, замість Реформа — Захищайте Морганову позикку,

замість Поступ, Цивілізація, Освіта, Служіння

купуйте облігації Свободи,

покарайте гуннів,

у в'язницю тих, що ухиляються від військової служби.

Він вийшов з „Нової Республіки“; тільки у „Семи мистецтв“ вистачило смливості публікувати статті проти війни. Підтримувачі „Семи мистецтв“ одержували гроші з іншого місця, друзі не хотіли, щоб їх бачили з Бурном, батько в листах благав його не ганьбити сім'ї. Весельчаство майбутнє реформованої демократії лопнуло, як проколота мильна бульба.

Ліберали кинулись у Вашингтон.

Дехто з друзів умовляв його злізти на шарабан Учителя Вільсона; приємно було воювати, сидячи на оберткових стільцях бюра містера Кріла у Вашингтоні.

З нього глузували в карикатурах, розвідка і контррозвідка

стежили за ним; коли він прогулювався з двома своїми дівчатами-приятельками у Вудс-Голлі, його заарештували, в Кеннектікуті вкрали в нього чемодан з рукописами та листами (Сила до кінця—гримів учитель Вільсон).

Він не дждав побачити великий цирк Версальського Миру та рум'яну живорадісність Огайської Ватаги.

Через шість тижнів після перемир'я він умер, обдумуючи статтю про основи майбутнього радикалізму в Америці.

Якщо у людей є дух,
то дух Бурна залишився на землі,
маленький, скорочений, безстрашний дух у чорному плащі,
що стрибає серед брудних, старих, цегляних та гранітних
будинків нижнього Нью-Йорку,

й кричить, пронизливо, беззвучно хихочучи:

Війна—це здоров'я держави.

• КІНОХРОНІКА XXIII

*Коли ви не любите дядьки Семі
і біло-червоно-блакитного теж*

завтра по обіді у Бренч-Брук-Парку, штат Нью-Джерсі, знатимуть усмішки паріотичного Ессекського округу. Оркестри гратимуть, тим часом як величезний натовп маршуватиме в такт військовим гімнам та пісням. Там будуть матері національних героїв; багато жінок принесуть своїх немовлят, народжених після від'їзду їхніх батьків на фронт, і займуть своє місце в мальовничій процесії Ессекського округу; родичі та друзі героїв, вісників свободи, пройдуть повз цілу батарею фотоапаратів, і всі почнуть усміхатися, щоб послати внесок № 7 усмішок через океан. Цим людям призначено почати сміятися о 2 год. 50 хв.

*чернь грабує міста
кореспондент провів крізь вогневу завісу*

тяжко було дивитися, як щовечора на смерканні все населення покидало місто, йдучи у поля, щоб перебути там ніч. Старі жінки і малі діти, каліки на возах та в тачках, чоловіки, що несуть на стільцях кволих і старих

жінки-артилеристи у частинах Джерсі

ускладнення виникло, коли моряки-чорнороби стали вимагати восьмигодинного дня

*не любите зір що на прапорі нашім
вертайте за море до краю свого
до краю що був відчиною вам
яким би не звали його ім'ям
Лідер ДСП брав хабарі¹
і біло-червоно-блакитного теж
не будьте як те цуценя у казці
руки не кусайте що хмів вам дає*

¹ Добра Стара Партія (республіканців)

ЕВЕЛІНА ГЕТЧІНС

Маленька Евеліна, Арджет, Лейд та Гого жили на верхньому поверсі великого цегляного будинка на Норт-Шор-Драйв. Арджет та Лейд були сестри маленької Евеліни. Гого був її маленький братік, він був ще менший, ніж Евеліна; у нього були такі славні сині оченята, а у місс Матільди були жакливі сині очі. Поверхом нижче був кабінет д-ра Гетчінса, де Вашому батькові не можна заважати і кімната Дорогоїматері, де вона цілий ранок сиділа у ясноголубому капоті перед мольбертом. На першому поверсі містилася вітальня і їдальня, куди приходили парафіяни, і де треба було, щоб діти сиділи мовчки, а в обід звідти пахло дуже смачними стравами, чулися ножі та виделки, дзвінки голоси гостей і громовий, страшний голос Вашогобатька, і коли голос Вашогобатька лунав, усі інші голоси стихали. Вашбатько — д-р Гетчінс, але Наш Батько — на небі. Коли Вашбатько стояв увечері біля ліжка і слухав, як маленькі дівчатка проказували свої молитви, Евеліна від жаху заплещувала очі. Тільки стрибнувши в ліжку й натягнувши ковдру по самий ніс, вона почувала себе в затишку.

Джордж був славний хлопчик, хоч Аделаїда та Маргарет завжди дражнили його, кажучи, що він їхній асистент, так само, як містер Блессінгтон — батьків асистент. Джордж завжди хворів перший, а потім хворіли вони. Було чудово, коли вони всі разом якось захворіли на кір та свинку. Вони лежали в ліжку, і в них були гіацинти в горщиках та морські свинки, а Дорогамати часто приходила до них і читала їм „Книгу Джунглів“ і малювала смішні малюнки, а Вашбатько приходив і робив з паперів смішні пташині дзьоби, що роззявлялися, й розповідав історії, що їх він сам складав у своїй голові, і Дорогамати казала, що він читає молитви в церкві за вас, діти, і вони дуже пишалися цим і почували себе дорослими.

Коли вони всі повидужували і вже гралися в дитячій кімнаті, Джордж знову захопив щось, і в нього сталося запалення легенів, він застудив собі груди, і Вашбатько був дуже врочистий, і сказав, щоб вони не сумували, якщо бог відкличе маленького братика. Але бог повернув їм маленького Джорджа, тільки він став дуже тендітний, після чого й мусив носити окуляри, а коли Дорогамати дозволила Евеліні допомогти їй викупати його, бо місс Матільда тоді теж була хвора на кір, Евеліна помітила, що в нього є щось чудне там, де в неї немає нічого. Вона спитала у Дорогоїматері, чи не свинка це, але Дорогамати вилаяла її й сказала, що вона вульгарна маленька дівчина, навіщо вона подивилась на це. — „Цить, дитино, не питай мене“. Евеліна вся почервоніла й за-

плакалі, а Аделаїда та Маргарет не розмовляли з нею багато днів, адже вона така вульгарна маленька дівчина.

Щоліта вони всі їздили салон-вагоном з місс Матільдою у Мейн. Джордж та Евеліна спали на горі, Аделаїда та Маргарет внизу; місс Матіль і вадило в поїзді і вона цілу ніч сиділа на софі навпроти, не змикаючи очей. Поїзд ішов з гуркотом човг, човг, дерева та будинки бігли мимо, ті що ближче — швидко, а ті що далі — дуже повільно, а вночі машина ревла і діти ніяк не могли зрозуміти, чому дужий, хороший, високий кондуктор був такий добрий до місс Матільди, такої гідкої та ще й хворої. У Мейні всюди пахло лісом, маги та батько чекали їх на вокзалі, і всі вони одягали блузи кольору хакі, і улаштовували справжні табори, коли мандрували з батьком та провідниками. Це вона, Евеліна, перша вивчилась плавати.

Коли вони повертались у Чікаго, була вже осінь, і мама так любила гарне осіннє листя, що від нього місс Матільді було так *traurig*¹, бо наближалася зима і ранками вони бачили з вікна паморозь на траві у холодку від вагонів. Дома Сем уже зашкрібав емалеву фарбу, а Феб та місс Матільда вішали завіси і в діточій сумно пахло нафталіновими кульками. Якось восени батькові заманулося читати їм щовечора, коли вони вже лежали на ліжках, уривки з „Королівських ідилій“. Усю ту зиму Аделаїда та Маргарет були король Артур та королева Кіннебо. Евеліна хотіла бути Єленою Прекрасною, ал' Аделаїда сказала, що їй не можна, бо в неї мишасте волосся, а лице скидається на паштет, отже їй довелось бути служницею Евеліною.

Служниця Евеліна частенько ходила в кімнату місс Матільди, коли тієї не було дома, і подовгу видивлялася на себе в дзеркало. Волосся в неї зовсім не мишасте, і з неї вийшла б справжня блондинка, якби тільки їй дозволили завивати його, а не заплітати у кіски, а в очах її, хоч вони й неї такі блакитні, як у Джорджа, є маленькі зелені крапки. Крім того, у неї шляхетний лоб. Одного дня місс Матільда спіймала її, коли вона саме дивилася на себе в дзеркало.

— Коли ти дивитимешся на себе надто багато, то побажиш диявола, — сказала місс Матільда своїм гідким, суворим, німецьким голосом.

Коли Евеліні було дванадцять років, вони переїхали в білий будинок аж на Дрексель-Бульвар. Аделаїда та Маргарет поїхали на схід у Нью-Голл у пансіон, а мамі з її здоров'ям довелось поїхати на зиму до знайомих у Санта-Фе. Чудно було снідати щоранку з татом, Джорджем та місс Матільдою, яка сильно постаріла й більше приділяла уваги хазяйству та романам сера Джільберта Паркеря, ніж дітям. Евеліні

¹ Сумно.

не подобалось у школі, але вона любила, коли Тато вечорами допомагав їй у латині і розв'язував для неї алгебраїчні рівняння. Він здавався їй просто надзвичайним, коли, такий добрий і гарний, виголошував казання з кафедри, і на післяобідніх недільних лекціях закону божого вона пишалася тим, що її батько — пастор. Вона дуже часто думала про бога-отця, про самаритянку, про Іосифа Арімафейського, про Бальдура прекрасного, про братерство людей та про улюбленого Христового апостола. На різдво вона рознесла по хатах бідняків багато кошків. Який жах — ці злидні, і які нещасні бідняки, і вона питала батька, чому бог не звертає уваги на жахливі умови життя в Чикаго.

Він посміхався їй казав, що вона ще надто мала, щоб сушити собі цим голову. Тепер вона звала його Татом і була його щирою приятелькою.

У день її народження Мати надіслала їй прегарну ілюстровану книжку — „Святу Діву“ Данте Габріеля Россетті, з кольоровими репродукціями його малюнків та малюнків Бернарда Джонса. Вона часто сама собі повторювала ім'я „Данте Габріель Россетті, як слово *traurig*, так вона любила його. Вона почала малювати й писати невеличкі віршики про ангельські хори та малюнки бідних дітей на різдвяні свята. Перша її картина, написана олійними фарбами, являла собою портрет Єлени Прекрасної і вона надіслала її матері на різдво. Всі казали, що картина свідчить про великий талант. Коли Татові друзі приходили обідати, вони казали, знайомлячись з нею: „Ага, так оце та дівчина, що з талантом“.

Аделаїда та Маргарет, повернувшись з школи, ставилися до всього дуже зневажливо. Вони казали, що будинок нікуди не годиться, і що він зовсім не пасує до Чикаго, і як це жахливо — бути дочками пастора; але Тато, звичайно, не скидався на простого пастора з білим галстуком, він був унітарій, людина дуже широких поглядів, і скорше нагадував видатного письменника або вченого. Джордж ріс похмурим хлоп'ям; у нього завжди були брудні нігті, він не вмів як слід носити галстук і вічно розбивав свої окуляри. Евеліна працювала над його портретом, вона писала його таким, яким він був у дитинстві, з синіми очима і золотими кучерями. Вона часто плакала над своїми фарбами, так вона любила його і маленьких бідних дітей, що їх вона бачила на вулиці. Всі казали, що вона повинна присвятити себе мистецтву.

Аделаїда перша познайомилася з Саллі Емерсон. Якось на Великдень вони збиралися поставити в церкві „Аглавену і Селізетту“ на користь бідних. Місс Роджерс, вчителька французької мови у школі д-ра Гранта, згодилася пройти з ними ролі і сказала, що їм слід розпитати міссіс Філіп Пейн Емерсон, яка бачила закордоном твір в оригіналі, про декорації та костюми; крім того, її допомога забезпечить

виставі успіх; все, чим цікавиться Саллі Емерсон, має успіх. Дівчата Гетчінс дуже хвилювалися, коли д-р Гетчінс викликав міссіс Емерсон до телефона й запитав, чи можна Аделаїді приїхати до неї якось уранці порадитися в справі однієї аматорської вистави. Вони вже сіли були снідати, коли Аделаїда повернулася додому з блискучими очима. Вона розповідала дуже мало, сказала тільки, що міссіс Філіп Пейн Емерсон особисто знала Метерлінка і що вона приїде до них пити чай, і весь час повторяла:

— Я ще ніколи не бачила такої стильної жінки.

„Аглавена і Селізетта“ не мали такого успіху, якого сподівалися дівчата Гетчінс та місс Роджерс, хоч усі казали, що в декораціях та костюмах, вигаданих Евеліною, було багато смаку; але через тиждень після вистави одного ранку Евеліна одержала повідомлення про те, що міссіс Емерсон запрошує її сьогодні на сніданок, її одну. Аделаїду та Маргарет це так розізлило, що вони не хотіли розмовляти з нею. Вона аж тремтіла, коли вийшла в крижаноблискучий, курний день. В останню хвилину Аделаїда позичила їй шляпку, а Маргарет — свою хутряну горжетку, щоб вона не осоромила їх, як вони казали. Вона промерзла до кісток, поки дісталася до Емерсонового дому. Її провели в маленький будуар, де було безліч всяких щіток, гребінців, срібних банок з пудрою і навіть рум'янами, зелених, пурпурових і рожевих флаконів з туалетною водою, і залишили там саму роздягатися. Побачивши себе у великому дзеркалі, вона мало не скрикнула, такою вона здалася собі малою та негарною, і вбрання її було таке жахливе. Єдине, що здавалось трохи порядним на ній, це лисяча горжетка, і вона залишила її на собі, коли пішла до великої вітальні нагорі, засланої товстим, сірим, м'яким килимом; там було багато сонячного проміння, що падало крізь французьке вікно на яскраві фарби, і стояв чорний полірований рояль. На всіх столах стояли великі вази з туберозами і лежали жовті та рожеві французькі та німецькі збірники репродукцій. Навіть вкриті сажею квартали чикагських будинків, ніби приплескані вітром, і холодне сонячне проміння, хвилювали її і здавалися незнайомими крізь великі узори жовтих шовкових фіранок. Серед багатих пахощів тубероз чувся дорогий запах папіросного диму.

Саллі Емерсон увійшла з папіроскою в зубах і сказала: „Пробачте мені, люба“, якась прикра дама тримала її підв'язки біля телефона, як метелика на шпильці. Вони снідали за маленьким столиком, що його вніс старий негр уже накритим, і Евеліну частували так, ніби вона була зовсім доросла, і для неї налили навіть стакан портвейну. Вона наважилася тільки вмочити губи, але вино було чудове, і весь сніданок був якийсь крихкий і делікатний, з тертим сиром, накладеним всюди, і вона б з'їла багато, якби не була такою

соромливою. Саллі Емерсон говорила про те, які гарні костюми Евеліна вигадала для вистави, і сказала, що їй треба як слід взятися до малювання і що в Чикаго, як і всюди в світі, є багато людей з артистичними здібностями, але їм не вистачає середовища, атмосфери, моя люба, і що місцева громадськість складається з самих злосливих тупиць, і що невеличкому числу людей, які справді цікавляться мистецтвом, треба триматися купи й створити багате й прекрасне середовище, необхідне їм, і про Париж, і про Марі Гарден та Дебюссі. Коли Евеліна йшла додому, у неї голова крутилася від імен, картин та уривків з опер, і що вона ще чула пахощі тубероз, змішані з запахом підсмаженого сиру та папіросного диму. Дома їй все здалося таким убогим, голим, непоказним, що вона розплакалася й не хотіла відповідати на запитання сестер; від цього вони тільки ще більше розлютились.

У червні, по закінченню школи, вони всі поїхали у Санта-Фе, щоб побачитися з матір'ю. У неї був страшенно підупалий настрій у Санта-Фе, сонце так пекло, а обвітрені горби були такі сухі та курні, і мама була така схудла, і вона якраз захоплювалася теософією і говорила про бога та про красу душі індіан та мексиканців таким тоном, від якого дітям ставало не по собі. Евеліна багато читала того літа і майже не виходила з кімнати. Вона читала Скотта і Теккерея, В. Дж. Локка і Дюма, а коли знайшла в домі старий екземпляр „Трільбі“ вона перечитала його три рази підряд. З того часу її світ був населений уже не лицарями та дамами, а ілюстраціями Дю-Мор'є.

Коли вона не читала, вона лежала на спині, висновуючи в думках довгі історії про себе та Саллі Емерсон. Здебільшого вона почувала себе негарно, і її весь час переслідували жакливі думки про людське тіло, від яких її нудило. Аделаїда та Маргарет сказали їй, що треба робити з її щомісячними неприємностями, але вона не розповіла їм, як жакливо від цього вона почувала себе. Вона читала біблію й шукала в енциклопедіях та словниках слово *uterus*¹ і інші подібні слова. Якось увечері вона вирішила, що більше не витримає: вона перерила ящик з ліками у ванній, і знайшла там флакон з написом „отрута“, у якому був опій.

Перед смертю їй захотілося написати вірша, їй стало любо, гармонійно *traurig* на душі, коли вона подумала про смерть, але рими не йшли до неї і кінець-кінцем вона заснула, поклавши голову на папір. Коли вона прокинулася, вже розвиднялося і вона сиділа згорбившись над столом біля вікна, і все тіло її заніміло і похолело в тонкому халаті. Тремтячи, вона залізла в свою постіль. Проте, вона дала собі слово бе-

¹ Матка.

регти флакон і вбити себе, коли життя здасться їй надто брудним і жахливим. Після цього вона стала почувати себе краще.

Восени Аделаїда та Маргарет поїхали у Вассар. Евеліні теж хотілося поїхати на схід, але всі казали, що вона надто мала, хоч вона склала вже більшість іспитів у своєму колледжі. Вона лишилася в Чікаго, ходила до художньої школи, відвідувала різні лекції й працювала в церкві. Це була нещаслива зима. Саллі Емерсон, здавалося, забула її. Церковна молодь була така затхла та церемонна. Евеліна зненавиділа вечори на Дрексель-бульварі і бучні фрази в стилі Емерсона, що їх виголошував її батько своїм пишним, гучним, пасторським голосом. Що їй найбільше подобалося, так це її робота в Гелл-Гаузі. Ерік Егстром давав там лекції малювання вечорами і вона часом бачила його, коли він курив папіросу в задньому коридорі, прихилившись до стіни, дуже схожий, як здавалося їй, на норвежця, у своїй сірій блузі, вкритій яскравими, свіжими мазками фарби. Іноді вона викурювала папіроску з ним, обмінюючись кількома словами про Мане та незчисленні стіжки сіна Клода Моне, і увесь час почувала себе ніяково, бо їй здавалося, що її розмова для нього не цікава, і вона боялася, щоб хтонебудь не прийшов і не побачив її з папіроскою.

Місс Матільда казала, що дівчині не годиться бути такою мрійною, і хотіла навчити її шити.

Тієї зими Евеліна думала тільки про те, як би вступити до інституту Мистецтв і намалювати Лейк-Форт так, щоб колорит був як у Уїстлера, а багатство і повнота фарб як у Мілле. Ерік не любив її, інакше він не був би такий товариський і стриманий. Отже, вона вже пережила велике кохання, тепер життя її вже закінчене, і вона повинна віддати мистецтву. Вона почала закручувати собі волосся вузлом на голові, і коли її сестри сказали, що це не личить їй, вона відповіла, що саме цього їй і хочеться. В інституті Мистецтв почалася її прекрасна дружба з Елеонорою Стоддарт. На Евеліні була якраз сіра шляпка, яка, здавалося, їй нагадувала чимсь один з портретів Мане, коли вона забалакала з цією надзвичайно цікавою дівчиною. Повернувшись додому, вона була така схвильована, що написала лист Джорджеві у його пансіон про те, що вона вперше в житті зустріла дівчину, яка по справжньому відчуває малярство. Отже, з нею можна по справжньому поговорити про все. І крім того, вона працює по справжньому і така самостійна, і так комічно оповідає. Кінець-кінцем, якщо в коханні їй відмовлено, вона може побудувати своє життя на прекрасній дружбі.

Евеліні так стало подобатися в Чікаго, що вона була широко розчарована, коли настав час від'їзду в цілорічну подорож за кордон, що її д-р Гетчінс готував для сім'ї так багато

років. Але Нью-Йорк, посадка на „Балтік“ наклеювання ярликів на багаж і чудні пахощі в каютах примусили її забути про все. Подорож була важка і судно добре таки гойдало, але вони обідали за капітановим столом, капітан був веселий англієць і підбадьорював їх, так що вони не пропустили майже жодного обіду. Вони висадилися в Ліверпулі, і в них було двадцять три місця багажа, але по дорозі до Лондону вони загубили портплед, де була аптечка, і їм довелося витратити перший ранок на те, щоб одержати її у бюро загублених і знайдених речей у Сент-Панкрасі. В Лондоні було дуже туманно. Джорж та Евеліна поїхали подивитися на мармур Елджіна та на Лондонську башту, снідали в ресторанах АБС і весело збули час у поїздах підземки. В Парижі д-р Гетчінс дозволив їм залишитися тільки на десять днів, і майже весь цей час вони їздили по містечках оглядати собори. Нотр Дам, собори в Реймсі, Бове та Шатрі, з їхніми кольоровими шибками, пахощами ладану серед холодних кам'яних стін і високими сірими довгобразими статуями, мало не зробили Евеліну католичкою. Вони їхали в купе першого класу до самої Флоренції і у них був кошик з холодною курятиною, багато пляшок мінеральної води Сен-Гальм'є і вони готували чай на маленькій спиртовій лампі.

Узимку весь час ішов дощ, на віллі було холодно, і дівчата частенько сварилися між собою за всякі дрібниці, а в Флоренції, здавалося, були всюди самі старі англійські леді, і тому Евеліна відійшла від життя і почала читати Гордона Крега. Вона не знала нікого з хлопців, і ненавиділа молодих італійців з іменами із Данте, що крутилися коло Аделаїди та Маргарети, вважаючи їх за багатих спадкоємниць. Кінець-кінцем, вона охоче поїхала з матір'ю додому на кілька днів раніше від інших, бо ті збиралися ще з'їздити в Грецію. Вони відпливли з Антверпену на „Кронланді“. Коли пароплав відійшов від пристані, палуба під ногами у неї задрижала, і протягнув зарева сирена, Евеліні здалося, що це найщасливіший момент у її житті.

Коли настав вечір, її мати не зійшла до їдальні, і Евеліна була трохи стурбована, ідучи одна до столу; вона сіла і почала їсти свій суп і не помітила відразу, що юнак навпроти неї — американець і гарний з себе. У нього були блакитні очі і кучеряве розпатлане світле волосся. Яка приємна несподіванка — виявилось, що він з Чикаго. Звався він Дірк Мак-Артур. Він рік провчився у Мюнхені, й казав, що втік звідти, бо його все одно викинули б. Він та Евеліна відразу стали друзями. Після цього вони заволоділи всім пароплавом. Перейзд для квітня був тихий. Вони грали в карти і в палубний теніс, подовгу стояли на носі, спостерігаючи, як змісті атлантийські хвилі кучерявилися і розбивалися під натиском судна.

Однієї місячної ночі, коли місяць спускався на захід крізь летючу смугу туману, туди, куди плів і „Кронланд“ крізь неспокійний зиб, вони здерлись на дозорну вежу. То була авантюра; Евеліні не хотілося показати, що їй страшно. Там не було дозорця і вони опинилися самі, і голови їм трохи крутилися в затишному парусовому гнізді, де пахло матроськими люльками. Коли Дірк обняв її за плечі, голова її пішла обертом. Їй не слід було дозволяти йому цього. — „Їй же богу, ти молодець, Евеліно, — казав він задихаючись. — Гарна дівчина рідко буває гарним товаришем“. Зовсім нічого не маючи на думці, вона повернула своє лице до нього. Їхні щоки торкнулися і його губи прослизнули по її щоці і міцно поцілували її в губи. Вона різко відштовхнула його.

— Тихше, а то я впаду за борт, — сказав він, сміючись. — Слухай, Евеліно, поцілуй мене разочок на знак того, що ти не сердишся. У цю ніч крім тебе та мене нікого немає на всьому широкому Антлактійському океані.

Вона несміливо поцілувала його в підборіддя.

— Слухай, Евеліно, ти мені дуже подобаєшся. Ти — шикарна дівчина.

Вона засміялась на це — і він враз тісно пригорнув її до себе; тверді, сильні ноги його притиснулися до її ніг, його руки були на її спині, його губи намагалися відкрити її губи. Вона відвела свої вуста від нього. — „Ні, ні, будь ласка, не треба“, — почувла вона свій тонкий, хрипкий голос.

— Ну, гаразд, мені дуже шкода... Більш ніяких печерних поривів, слово честі, Евеліно. Але не забувай, що ти — найпринадніша дівчина на пароплаві... Я хотів сказати — на світі, ти ж знаєш, що я хочу сказати.

Він став спускатися перший. Коли вона звисилася крізь відтулину у дні дозорного гнізда, їй стало млосно. Вона вже падала. Його руки обхопили її.

— Нічого, нічого, дівчинко, ти просто посковзнулася, — майже грубо сказав він їй на вухо. — Я держу тебе.

Голова їй крутилася, ноги та руки здавалося не слухались її, вона чула свій тонкий, кволий голос: — „Не впусти мене, Дірк, не впусти мене“.

Коли вони зрештою спустилися драбиною на палубу, Дірк сперся на щоглу, і з грудей йому вирвалося довге зідхання.

— Фу... Ви справді перелякали мене, молода леді.

— Я так шкодую, — сказала вона. — Я була така дурна, і раптом повелася так по-дитячому... Я мабуть зомліла на хвилинку.

— Дурне, мені не слід було брати тебе туди.

— А я все таки рада, що була там, — сказала Евеліна. Потім вона відчула, що червоніє, й побігла по головній палубі туди, де був вхід до першого класу та до каюти; там

їй довелося вигадати цілу історію, щоб з'ясувати матері, як вона порвала панчохи.

Вона не могла спати тієї ночі й лежала без сну на своїй полиці, прислухаючись до далекого ритму машин, рипу судна та шуму розрізаних хвиль, що чувся крізь відчичений ілюмінатор. Вона досі відчувала ніжний доторк його щокі і м'язи його рук, що враз нап'ялися, коли він обняв її за плечі. Тепер вона була певна, що страшенно любить Дірка, і хотіла, щоб він попросив її руки. Проте, вранці їй було дуже приємно, коли суддя Генч, високий, сивий юрист з Солт-Лейк-Сіті, з молодим, червоним лицем і легковажними манерами, сів на краєчок її палубного крісла і цілу годину оповідав їй про своє колишнє життя на заході, нещасливе одружіння, про політику, Тедді Рузвельта і прогресивну партію. Їй хотілося побути з Дірком, але вона почувала себе такою вродливою, і хвилювалася, коли бачила, як Дірк проходить повз них, повісивши носа, поки вона слухала оповідання судді Генча. Їй хотілося, щоб ця подорож ніколи не скінчилася.

В Чикаго вона часто бачилася з Дірком Мак-Артуром. Він завжди цілував її, коли проводив додому, і завжди тісно пригортав її до себе, танцюючи з нею, а часом брав її за руку й казав, яка вона славна дівчина, але ніколи не нагадував про одружіння. Коли вона зустрілася з Саллі Емерсон на танцях, куди пішла з Дірком, їй довелося признатися, що вона зараз зовсім не малює, і Саллі Емерсон була така розчарована, і Евеліні стало соромно, і вона почала швидко говорити про Гордона Крега та про виставку Матісса, що її вона бачила в Парижі. Саллі Емерсон збиралася йти додому. Юнак чекав Евеліну танцювати. Саллі Емерсон взяла її за руку й сказала: — „Але, Евеліно, не забувайте, що ми покладаємо на вас великі надії“. І поки Евеліна танцювала, думка про те, чим була для неї Саллі Емерсон і якою чудовою вона їй здавалася, раптом пройшла крізь її голову; але коли вона їхала з Дірком додому, всі ці думки затьмарило сяйво його фар, сильний порив автомобіля вперед на зупинках, воркотання мотора, його руки круг її стану, велика сила, що притискала її до нього на поворотах.

Була гаряча ніч, він мчав її на захід безкінечними одноманітними передмістями — за місто, у прерію. Евеліна знала, що їй слід повернутися додому, адже тепер усі вже приїхали з Європи, і відразу помітять, що вона пізно повертається додому, але вона не сказала нічого. Аж тоді, коли він спинив автомобіль, вона помітила, що він дуже п'яний. Він видобув флягу й запропонував їй випити. Вона похитала головою. Вони зупинились перед білим сараєм. У світлі фар пластрон його сорочки, лице та розпатлане волосся здавалися білими, як крейда.

— Ти не любиш мене, Дірк, — сказала вона.

— Звичайно ж, люблю... більш, ніж кого іншого... крім хіба самого себе...—це моє нещастя... люблю себе найбільше.

Вона провела пальцями по його голові.

— Ти — дурненький, чи знаєш ти це?

— Атож, — сказав він.

Почався дощ, отже він повернув автомобіль і поїхав у Чікаго.

Евеліна згодом не могла пригадати, як саме сталася катастрофа, тільки пам'ятала, як вона вилазила спід сидіння, і одяг її був пошкоджений, але у неї нічого не боліло, і дощ стівав по фарах автомобілів, що спинилися обабіч їх. Дірк сидів на крилі найближчої машини. — „Чи все в тебе гаразд, Евеліно?“ — крикнув він нетвердим голосом. — „Все гаразд, тільки одяг“, — сказала вона. У нього текла кров з лоба і він притискав руки до грудей так, ніби йому було холодно. Потім все обернулося на кошмар, розмова по телефону з татом, улаштування Дірка в госпіталь, уникання репортерів, звернення до містера Мак-Артура, щоб він взявся до цієї справи й не допустив її у вранішні газети. Була восьма година гарячого весняного ранку, коли вона добулася додому, одягнена в плащ, позичений у однієї сиділки, щоб прикрити порваний вечірній костюм.

Вся сім'я саме снідала. Ніхто не сказав нічого. Потім тато підвівся й ступив наперед із серветкою в руці.

— Люба, я не говоритиму зараз про твою поведінку, а тим паче про горе та сором, що їх ти завдала всім нам... Я можу тільки сказати, що якби ти зазнала серйозного пошкодження при тій ескападі, то ти заслужила його. Іди нагору і відпочинь, якщо можеш.

Евеліна піднялась нагору, двічі повернула ключ у дверях і, ридаючи, кинулася на ліжко.

При першій змозі мати та сестра повезли її у Санта-Фе. Там було нудно й курно, вона ненавиділа це місто. Вона не могла забути Дірка. Вона казала знайомим, що вірить у вільне кохання, годинами лежала на ліжку у своїй кімнаті, читала Свінберна та Лоренса Гопа і мріяла про приїзд Дірка. Вона дійшла до того, що майже могла почувати тверді пальці його рук, притиснуті до її крижів і його губи, як тієї ночі, коли вона сиділа у дозірному гнізді на „Кронланді“. Вона майже зраділа, коли її звалила скарлатина і їй довелося пролежати вісім тижнів в ізоляторі місцевої лікарні. Всі посилали їй квіти і вона перечитала силу книг про малюнок та декорування приміщень і малювала аквареллю.

Коли вона прибула до Чікаго на весілля Аделаїди, вона була бліда і виглядала дорослою жінкою. Елеонора скрикнула, цілуючи її:—„Люба, ти стала напрощуд гарна!“ Вона думала тільки про те, як би побачитися з Дірком і поговорити з ним про все. Минуло кілька днів, поки вона змогла побачитися з ним,

бо тато дзвонив до нього і заборонив приходити до їхнього дому, і в них відбулася по телефону сцена. Вони зустрілися у вестибюлі „Драконе“. Вона відразу помітила, що Дірк не ловив гав з часу останнього їхнього побачення. Зараз він був трохи п'яний. У нього був соромливий хлоп'ячий вигляд і вона мало не заплакала, побачивши його таким.

— Ну, як поживаєте, чоловіче? — запитала вона, сміючись.

— Паршиво! А от у тебе напрочуд гарний вигляд, Евеліно. Слухай, у нас ідуть „Витівки 1914-го року“, велика Нью-Йорська сенсація... У мене є квитки, може підемо, га?

— Ні, це буде занадто.

Він замовив найдорожчі страви, які тільки міг знайти в меню, і шампанського. Щось стояло в неї в горлі, заважаючи їй ковтати. Їй треба побалакати з ним, поки він ще не напився.

— Дірк, мабуть це не дуже делікатно, але це занадто важко для мене... Після твоїх вчинків минулої весни, я думала, що подобаюсь тобі. Але чи сильно? Я хочу знати.

Дірк поставив свій стакан і почервонів. Потім глибоко зітхнув і сказав:

— Евеліно, ти ж знаєш, що я не з тих, що одружуються... „Кохай їх і забувай їх“ — мені більше до смаку. Я не можу себе змінити.

— Я не кажу, що мені треба, щоб ти одружився зі мною. — Голос у неї зрівнявся, вона не володіла собою. Вона почала сміятися. — Я не кажу, що хочу стати чесною жінкою. Та це мені й ні до чого. — Вона засміялася більш нагурально. — Забудьмо про це... Я не буду більше дратувати тебе.

— Ти молодець, Евеліно. Я завжди думав, що ти молодець.

Коли вони йшли боковим проходом театру, він був такий п'яний, що їй довелося взяти його під лікоть, щоб він не спіткнувся. Музика, дешеві фарби і рухливі тіла хористок, усе неначе роз'ятрювало у ній якусь рану, все, що вона бачила, впливало на неї так, як солодке на розхитаний зуб. Дірк ввесь час говорив: — „Глянь на цю дівчину... друга ліворуч у задньому ряді, це Квіні Фротінгем... Ти усе зрозумієш, Евеліно. Але я тобі скажу одну річ, я ніколи не змушував дівчину робити перший хибний крок... Мені з цього боку нічим себе дорікати“. Швейцарка підійшла до них і попросила не розмовляти голосно, він заважає іншим стежити за виставою. Він дав їй доллар і сказав, що буде тихий, як миша, як маленьке німе мишеня, і раптом заснув.

Наприкінці першого акту Евеліна сказала, що їй треба йти додому, бо лікар велів їй якомога більше спати. Він не відчепився від неї, поки не одвіз її додому в таксі, а потім знову поїхав на виставу і до Квіні. Евеліна пролежала без сну цілу ніч, дивлячись у вікно. Вранці вона першою зійшла снідати. Коли прийшов Тато вона сказала йому,

що хоче взятися до роботи, й попросила позичити їй тисячу долларів на відкриття ательє по внутрішньому декоруванню будинків.

Декоративне ательє, що його вона заснувала вкупі з Елеонорою Стоддарт у Чикаго, не давало такого прибутку, якого сподівалися Евеліна, та й Елеонора, кінець-кінцем, тільки заважала справі, але зате вона зустрічалася з надзвичайно цікавими людьми, ходила на всякі вечори, на прем'єри та вернісажі, і Саллі Емерсон стежила за тим, щоб вони весь час оберталися у найкращих мистецьких колах Чикаго. Елеонора скаржилася, що та молодь, яку навколо себе збирає Евеліна—складається з самих бідняків і є скорше пасив, аніж актив, у їхньому підприємстві. Але Евеліна твердо вірила, що всі вони неодмінно прославляться; отже, коли Фредді Сірджент, який так увірився їм і якому вони кілька разів позичали гроші, виступив перед публікою в Нью-Йорку з власним твором „Тесс із роду д'Ербервілл“. Евеліна так захопилася, що мало не закохалася в нього. Фредді був без ума від неї, і Евеліна не знала, що їй робити з ним. Він був славний хлопець і дуже подобався їй, але вона не могла уявити себе його дружиною; це був би її перший серйозний роман, а Фредді мало пасував до ролі її кохання.

Проте, їй подобалося сидіти з ним допізна й розмовляти над бокалом рейнвейну та сельтерської у кафе „Бревурт“, де завжди було так багато цікавих людей. Евеліна сиділа там, дивлячись на нього крізь виткий димок папіроски, й гадала сама собі, чи починати з ним роман, чи ні. Він був високий і тонкий, років тридцяти, з сивиною в густому, чорному волоссі й довгастим блідим лицем. У нього були чудові, справжні літературні манери і він так вимовляв широке „а“, що люди часто вважали його за бостонця, за одного з Бак-Бейських Сіджентів.

Якось увечері вони сиділи й будували плани про своє майбутнє та про майбутнє американського театру. Якщо вони дістануть фінансову підтримку, вони відкриють постійний театр і створять справжній американський репертуар. Він буде американським Станіславським, а вона—американською Леді Грегорі, а може ще й американським Бакстом. Коли кафе закрилося, вона сказала йому, щоб він обійшов задніми сходами й піднявся до неї в кімнату. Її хвилювала думка про те, що вона буде сама в кімнаті готелю з м лодим чоловіком, і вона думала, якби це вразило Елеонору, якби вона довідалася про це. Вони курили папіроси, і трохи безладно розмовляли про театр, і кінець-кінцем Фредді обняв її за стан, поцілував і запитав, чи не можна йому залишитись у неї на всю ніч. Вона дозволила йому поцілувати себе, але весь час думала тільки про Дірка, й сказала йому, що сьогодні—будь ласка—

не треба, і він з глибоким каяттям і з сльозами на очах став благати її простити його за те, що він забруднив таку прекрасну мить. Вона сказала, що не мала цього на думці, і щоб він прийшов поспішати з нею.

Коли він пішов, вона майже шкодувала, що відпустила його. Вона вся умлівала, як тоді, коли Дірк обнімав її, і їй страшенно хотілося знати, яке буває справжнє кохання. Вона прийняла холодну ванну й лягла спати. Коли вона прокинеться і знову побачить Фредді, вона вирішить, чи любить вона його, чи ні. Але вранці вона одержала телеграму, яка кликала її додому. Тато серйозно захворів на діабет. Фредді посадив її на поїзд. Вона сподівалася, що розставання зворушить її, але цього якось не сталося.

Д-рві Гетчінсові покращало і Евеліна повезла його до Сант-Фе поправлятися. Її мати здебільшого теж була хвора, Маргарет та Аделаїда обидві були заможними, а Джордж одержав посаду за кордоном у Гуверівському комітеті допомоги Бельгії, і їй довелося самій доглядати старих. Вона прожила у Санта фе цілий рік, сонний і нещасливий, хоч навколо був великий кістякуватий ландшафт і вона їздила верхи і малювала аквареллю мексиканців та індієських в'язнів. Вона вешталася по дому, замовляла обіди, допомагала по хазяйству, обурювалася з тупості служниць, записувала білизну, що йшла у прання.

Єдиний чоловік, що змушував її оживати, був Хозе О'Рілі. Він був іспанець, попри своє ірландське ім'я, стрункий юнак з обличчям тютюнового кольору та темнозеленими очима; він чомусь був одружений з огрядною мексиканкою, яка щодів'ять місяців приводила йому пискливу смагляву дитину. Він був художник, але жив випадковою теслярською роботою, і часом позував художникам. Одного дня, коли він фарбував двері гаражу, Евеліна забалакала до нього й попрохала його позувати для неї. Він увесь час дивився на постель, якою вона малювала його, й казав, що її робота нікуди не годиться, аж поки це так вплинуло на неї, що вона заплакала. Він попросив пробачення незграбною англійською мовою й сказав, що їй не слід так бентежитися, у неї є талант, і він сам її вчитиме малювати. Він повів її до себе додому, до занеханої хатки в мексиканській частині міста, де він представив її Лолі, своїй дружині, яка злякано дивилася на неї своїми чорними, недовірливими очима, й показав їй своє малювання, великі, писані на гіпсі фрески, що нагадували італійські примітиви. — „Бачите, я малюю мучеників“, — сказав він, — „але не християнських. Я малюю мучеників експлуатованого робітничого класу. Лола цього не розуміє. Вона хоче, щоб я малював багатих леді, таких як ви, і заробляв багато грошей. Як ви гадаєте, що краще?“ Евеліна почервоніла, їй не сподобалось, що він зарахував її до числа багатих леді. Але картини по-

трясли її, і вона сказала, що рекламуватиме їх серед своїх знайомих; вона була певна, що відкрила генія.

О'Рілі дякував їй і не хотів після цього брати грошей ні за позування, ні за критику її картин; натомість він інді позичав у неї по дружньому невеликій суми. Ще перед тим, як він почав залицятися до неї, вона вирішила, що цього разу у неї буде справжнє кохання. Вона збожеволіє, якщо в її житті найближчим часом не трапиться якась зміна.

Найважче було знайти місце, де б вони могли зустрічатися. Її ательє було в задній частині будинка — але там було небезпечно, бо батько, мати або знайомі, прийшовши провідати її, могли увійти туди щохвилини. Та й ціле Санта-Фе було занадто мале для них — люди вже стали помічати, що він часто ходить до її ательє.

Якось увечері, коли шофера Гетчінсів не було дома, вони залізли у його кімнату над гаражем. Там було темно, хоч око виколи і пахло давнім люльковим тютюном та брудним одягом Евеліна жажнулася, коли відчула, що не володіє собою, так ніби вона була під хлороформом. Він здивувався, коли побачив, що вона дівчина, і відразу став з нею дуже добрий та ніжний, і мало не попросив у неї пробачення. Але вона не пережила сподіваного екстазу, лежачи в його обіймах на шоферовому ліжку; майже здавалося, що все це вже траплялося з нею попереду. Після того вони довго ще лежали на ліжку і розмовляли тихим інтимним шепітом. Його поведження змінилося; він поводився з нею серйозно і поблажливо, як з дитиною. Він сказав, що йому гидко отак переховуватись, це прибижує їх обох. Він хоче знайти місце, де б вони могли зустрічатися на відкритому повітрі, на сонці, а не так, як тепер, неначе злочинці. Він хотів намалювати її, його надхнула б прекрасна стрункість її тіла і її славної, маленької круглі груди. Потім він пильно оглянув її, чи не пом'ялося її вбрання, і сказав, щоб вона поспішила додому і лягла спати; і нехай вона вживе якихнебудь застережних заходів, якщо вона не хоче мати дитину, хоч він був би гордий, якби вона народила дитину від нього, тим паче, що вона досить багата, щоб утримувати її. Сама думка про це жажнула її, і вона подумала, що з його боку низько і бездушно так легковажно говорити про це.

На протязі зими вони зустрічалися по два-три рази на тиждень у покинутій хатці за містом, на деякій відстані від шосе, на дні невеличкого скелястого каньйона. Вона їздила туди верхи; а він ходив пішки іншою дорогою. Вони називали хатку своїм незаселеним островом. Потім Лола якось зазірнула у його портфель і знайшла там сотні малюнків однієї і тієї ж самої голої дівчини; вона прийшла до Гетчінсів, трясучися й галасуючи, з волоссям, що спадало їй на обличчя; вона шукала Евеліну і кричала, що вб'є її. Д-р Гетчінс був стра-

шенно вражений, але Евеліні, хоч внутрішньо вона трусилася від жаху, пощастило зберегти зовнішній спокій; вона сказала батькові, що дозволила О'Рілі тільки малювати себе, і що між нами нічого не було, і що його жінка — дурна мексиканка, і що вона не може уявити собі чоловіка та жінку наодинці в ательє, не подумавши про них чогось непристойного. Хоч тато й лаяв її за таку нерозсудливість, але повірив їй, і їм пощастило приховати скандал від матері, але після цього вона змогла тільки один раз побачитися з Пепе. Він знизав плечима й сказав, що нічого не може зробити. Не покидати ж йому свою жінку та дітей на голодну смерть — хоч який він бідний, а жити з ними він мусить, та й треба ж чоловікові мати жінку, яка б працювала і куховарила для нього; він не може жити романтичними ілюзіями, йому треба їсти, і Лола — добра жінка, хоч вона нерозумна й неохайна, і вона взяла з нього слово не бачитися більше з Евеліною. Евеліна повернулася на каблуках і залишила його, не давши йому договорити. Вона була рада, що в неї є кінь, і що вона може скочити на нього й поскакати геть.

ФОТО-ОКО (31)

матрац покритий якоюсь тканиною заміняє диван у ательє дами-фотографа ми сидимо на дивані та на подушках на підлозі і довгоший англійський актор ритмічно читає Пісню Пісень.

а дама-фотограф у нагрудниках та шовкових шароварах ритмічно танцює Пісню Пісень.

дівчинка в рожевому класична танцівниця з Пановою сопілкою але дама-фотограф з волоссям пофарбованим генною ритмічно танцює Пісню Пісень мелькаючи пупком і брязкаючи нагрудниками у східньому стилі.

підкріпіть мене напоями потіште яблуками бо я знемагаю від кохання

його ліва рука у мене під головою а його права рука обіймає мене

актриса що майже покинула сцену і живе на верхньому поверсі зойкнула раз потім вдруге нальотчики грабіжники о господи її гвалтують Ми чоловіки біжимо вгору бідна жінка вона в істеричі Це не той поверх на сходах повно шпиків на вулицях стоїть ваговіз Ну хлопці на один бік дівчана на другий що це за приміщення все таки сто чортів Сищики лізуть з усіх вікон сищики виходять з кухоньки

дама - фотограф з волоссям пофарбованим генною не підпускає їх запнувшись порт'єрою вимахуючи телефоном Чи це контора містера Уіккершема Окружний прокурор неприємний випадок трохи декламації з танцями надзвичайно брутально видатна актриса на другому поверсі в істерії ось будь ласка офіцер побалакайте з окружним прокурором він скаже вам хто мої гості

сищики вислизають ваговіз завертає в сусідню вулицю англійський актор говорить тільки з величезним зусиллям я стримувався свиня я страшний коли ме роздратують страшний народ що воює Департамент юстиції Шпигуни що полюбують за радикалами прибічниками німців тихенько вибрались і ми двоє збігли сходами вниз перейшли міст і попливли пороном у Вікауен

була безмірно-туманна ніч у тумані непевно рухалися великі сліпі привиди пароплавних сирен з нижньої бухти на носі порому ми вдихали прогірклий річний вітер голосно розмовляючи й гучно регочучи

з тихих вулиць Вікауена неймовірно круті віадуки провадили у туман

З англ. переклав В. Мисик

Продовження буде

ВОЛОДИМИР КУЗЬМІЧ

ПРАВО НА ВИСОКЕ ЗВАННЯ

Зеленава Полтава, насажена сонцем і гарячим протягом повітря, постає переді мною незабутніми днями нашої комсомольської юності. Щойно віддалені гарматні громи громадянської війни, і зоряним намистом залетіли в небо запалені вогні численних малих і нечисленних великих заводів та фабрик Полтави. Починалась відбудова, і громи розбуджених заліз знесли над землею.

Я вступав в одну з досить великих на той час організацій комсомолу—в Полтавський міський комсомол. І разом з моїми трьома товаришами з інтернату тільки-но прийнятими до КСМ, я пишався значною цифрою членів, з яких складався КСМ губерньського міста Полтави. Нас було тільки дев'яносто. І як надзвичайне досягнення нам малювався комсомол столиці України, що мав тоді на весь Харків за тисячу членів. Заздрили ми і Донбасові і Катеринославу, і іншим промисловим містам. А заздрячи, ми готувалися переходити до нових форм спілкової роботи—вперше по заводах, фабриках закладались комсомольські осередки. Досі їх не існувало. З розумним розрахунком перерозподілялись сили, і, скільки я пам'ятаю, найкращі перші комосередки—залізничників Південних, металістів, Дитячого Технікуму (де я перебував, працюючи в маленькій друкарні Технікуму) та друкарів—мали віддати частину своїх членів на ті заводи, де досі не було жодного комсомольця.

Рішенням Міському КСМ мене в серпні 1922 року перекинуто на 1-й державний штампівний завод, що містився на Загородній вулиці, біля самого Київського вокзалу. Оформивши через біржу праці свій вступ на завод, я почав працювати учнем слюсаря під безпосереднім доглядом висококваліфікованого майстра з Ленінграду, Касперського Феліска.

Серйозна зморшка глибоко лягає мені на чоло. Завод в жахливих умовах. Зовні—наче довжелезний сарай, з кількома відділками, де містилося до десятка варстатів, поставлених ще старим хазяїном. На вході—кузня з горном, слюсарні, тиски та низка приладь для чергових робіт, бо наш завод по кілька разів на рік змінював свою виробничу програму, орієнтуючись на ринок. Далі фрезерні варстати, токарські барабани для очищення від іржавого нальоту завіс віконних, великі ножиці різати залізо аркушеве. Ще далі широкий, довгий стіл для заклепниць (жартуючи робітники називали цей відділ „жіночим монастирем“), а в кінці—щось подібне до складу. На заводі було дуже мало світла, особливо біля фрезерів, ножиць та в кузні. Світло падало лише з одного боку, та й то третина цього боку приділена була для машинної парової установи на 30 кінських сил.

Склад робітників—кілька добре загартованих майстрів, кілька старих робітників, заражених лівацькими поглядами на НЕП, з міщанськими забобонами, власницькими інстинктами, що мало свою причину: дехто з них мав за вокзалом городи, земельку і користався найманою працею до 1920-го року. Деяка частина робітничої молоді з хуліганськими нахилами. А що мешканці біля Київського вокзалу уславлялися нічними пригодами, то зрозуміло, чому дехто з робітничої молоді мимоволі давали розгул своїй невикористаній енергії. Керівництво заводу—директор (колишній управитель заводу)—Цейтлін, Юрій Абрамович, людина надзвичайно хитра, спритна й ділова та не в той бік. Голова завкому Касперський—конторник, недовчений студент. Завком часто йшов на повіді у малосвідомої маси. Райком металістів обвинувачував завком у меншовицьких заскоках.

На заводі жодного комуніста!..

Протягом тижня я вивчаю склад робітників. Першу й серйозну допомогу в моїй праці подає Касперський, розповідаючи про вихватки класового ворога. В обіденні перерви я починаю провадити політроботу. Згуртовую довікола робітничу молодь—Громцева, 20 років, бійця Червоної армії, Шоно,—19 років, молодого, кваліфікованого слюсаря, що робив найкращі успіхи у виробничому навчанні, Стрижака, 16-ти років, Матяша, 18 років, що хутко розірвав з романтизацією старої Січі та минулого України, Степова—одного з тих, що билися за Перекоп, і ще кількох.

Боротьба за право робітничої молоді—навчатись у майстрів, підвищувати кваліфікацію, а з ними й розряди на зарплату, боротьба за пролетарську свідомість дає свої наслідки: ми організуємо невеликий осередок КСМУ.

Дарма гадати, що боротьба за права робітничої молоді проходила гладко. Як уповноважений молоді на засіданні завкому, я чую сердите бурчання:

— Вигадали, фабзауч! З вашим навчанням завод закривай. Ти подумай, скільки буде збитку,—товариші наводять розрахунки, скільки, мовляв, завод потерпить збитку, як завод малої потужності. А нам уже відомо, звідки йдуть такі розмови. Цейтлін настроює своїх агентів, він потурає рвачьким настроєм, використовує ситуацію ринку, спекулює на труднощах збуту нашої продукції, яку завжди побивала Тула.

— Як вас тут учити, коли завод виробляє скребниці, віконні завіси, замки кількох розмірів та штамповані деталі до збруї й іншого візничого реманенту,—каже головний майстер, умовляючи нас.

А часи тяжкі. Зима дається в знаки. Що холодніше стає, то менший збут ми маємо наших виробів на ринку. Тула стає на ноги—переходить на масове виробництво. Ми ж не в силі розгорнутись без величезних кредитів ВРНГ, або принаймні Губраднаргоспу. Цейтлін веде лінію на повільне закриття заводу, щоб тим легше й швидше передати завод старому хазяїнові, який, до речі, й мешкав на цій же Загородній вулиці. А що нам поставили вимогу йти шляхом господарського розрахунку, то зрозуміло, що тяготи у збуті лягали вагою на плечі самих робітників. І хоч наші металісти звикли вже були до хронічного явища в металевій промисловості (січень-лютий, березень—найтяжчі місяці застою), не було нам тяжчої зими, ніж зима 1922-1923 року. Рябов, один з молодих робітників, клятий ворог комсомолу, почав винуватити в усьому партію, владу та НЕП. Знайшлися підспівувачі—і каша заварилася.

Рябов нахабнів, організував навколо себе ледарів і рвачів, що звикли до пайків, нарахованих залежно від трудоднів. На сіневих перевиборах наші вороги виставили навіть його кандидатуру до завкому. Це збільшує його активність, і все частіше видно його постать серед заклепниць. Він ледве не стає на чолі „жіночого монастиря“, довідавшись раніше за нас, що Губнаргосп ухвалив скоротити число робітників на нашому заводі на 25%, і пустивши провокаційну чутку, буцім то скоротять у першу чергу жінок. Мовляв, їхні чоловіки заробляють.

А Цейтлін веселішає і тільки руки потирає. Все налагоджено, і, мабуть уже скоро завод опиниться в руках старого хазяїна, який дасть йому „раду“.

На зборах робітників обирають завком. Касперський—голова, я—секретар, кілька наших прихильників—члени ЗК, а Рябов і його прибічники провалюються, хоч Рябов і був виставлений на секретаря ЗК. Я скликаю збори КСМ і закликаю наших товаришів до більшої активності. Ми ухвалюємо видавати стіннівку (одну з перших у Полтавській організації) „Залізна зміна“. Беремо під обстріл Цейтліна, контору за неправильне нарахування зарплати, висміюємо Рябова, малюючи його на верблюді.

На допомогу приходить нам райком металістів з товаришем Маташніковим і Лозоватським на чолі. І в самому розпалі боротьби я відвідую їх і прошу дати мені рекомендацію для вступу до партії. Сміючись у вуса, чорнявий, худорлявий металіст Маташніков відповідає:

— Доведи, що ти вмієш бити ворога, я перший підпишусь на анкеті.

Я погоджуюсь і йду на завод, мріючи про вступ до більшовицької партії. Читаю газети, і мені спалахує думка. Газета „Правда“ організовує всесоюзний конкурс на кращого й гіршого заводського директора в СРСР. Чи не дати дописа про Цейтліна. Я вертаюсь назад до райкому і зустрічаюсь з Касперським, що теж зайшов порозмовляти.

— О, це ідея. Дуй, Кузьміч, збирай матеріали!

І, маючи підтримку, я на ранок збираю молодняцький актив. Шоно, Матяш, Громцев, Степанов, аж іржуть від радості й насолоди, бачити пропечатаним Цейтліна в „Правде“ у громовій колективній статті „Цейтлін Ю. А.—найгірший директор заводу на весь СРСР“.

Матеріал знайшовся, я частково використав його в „Залізній зміні“ і послав статтю до „Правди“, через щойно організовані органи РСІ. Товариші порадили мені посилити удар по Цейтліну через молоді органи РСІ. Мовляв, поки „Правда“ надрукує, час мине, а Цейтлін призведе завод і нас до ще гіршого становища, бо ми не отримували зарплати щось із місяць. Цейтлін провокаційно затримував виплату, посилаючись на нову тарифну реформу,—вираховування зарплати не в тисячах карбованців, а в так званих „товарних одиницях“.

Стаття пішла, а Рябов устиг уже передати про це в контору. Директор пішов на раптові й несподівані поступки, видав ураз зарплату, показав нам торговельні книги заводської контори, до яких він досі не допускав нас, посилаючись на святість „комерційної таємниці“. Знайшов слова пробачення і навіть пообіцяв так організувати виробництво, що жодного робітника не доведеться скорочувати. Цим заходом він хотів залишити Рябових, щоб мати більше козирів у важкій грі з робітничим колективом, який сам вишукував покупців на свою кустарну продукцію, коли Цейтлін не міг чи не бажав їх знайти.

Тим часом наші скарги знаходять відгук. РСІ дала хід справі і за постановою Губради народного господарства ми отримуємо плановим порядком сировину (яку досі Цейтлін діставав десь по різних „закутках“), плановим таки порядком і продаємо на новозорганізованій біржі свою продукцію. Не мавши кращих кандидатур на директора (комуністи тоді лише опановували господарство), нам дали заступника директора — тов. Габестро, учасника громадянської війни, члена партії з 1918-го року.

Дні гарячіють, Габестро стає до виконання обов'язків. А ми сталидо скорочення штатів на заводі. І, взявши в руки списки робітників, ми запросили на своє засідання Габестро, хоч він формально не мав права бути на нашому засіданні. Існувало ж дике правило: директори й заступники, як люди, що відали найманням робсили, не мали права бути членами профспілки. І тут уже виявили, що наші вороги не випадково надягли робітничу блузу. Рябов вступив на завод, коли довелося здобувати пайок у голодні роки 1920-1921. Виявляємо далі. Він—син дяка з церкви на Сінному Майдані. Непоправний прогульник: шість день прогулів щомісяця, та з тиждень міфічних хвороб. Постійне спізнювання на працю—від 20 хвилин до двох годин. Його спільники, підспівувачі і власники земельники, а один з них—сіоніст, який злигався з Рябовим, хоч той був запеклий антисеміт.

Усіх цих „робочих від станка“ ми викинули геть, а жінкам схвилюваним Рябовською провокацією, роз'яснили в чім річ. І характеристично, що ті з заклепниць, які сподівалися скорочення, найперші за всіх (Рябов їх накачав), лишилися на заводі, бо давали високу продуктивність—90 замків за день.

На кінець березня жорстокі бої з ворогом кінчилися, і завод увійшов у смугу досить нормального розвитку. Габестро взяв керування до своїх рук, а Цейтлін, користуючись зв'язками, перейшов пізніше на працю в Губнаргосп. Нам розповідали, що це було коріння зв'язків, пущених 1920-1921 року відомим контрреволюціонером есером Беседовським, який до своєї праці „радянським дипломатом“, керував у Полтаві роботою Губернської Ради Народного Господарства.

За місяць-два наш завод виконав виробничу програму і дістав від губвиконкому, здається за підписом Порайка, червоний прапор. Пригадую, що зарплата наша збільшилась удвоє. І замість семи товарних одиниць у січні, я в квітні отримав 12 товарних одиниць.

Касперський був тим часом нагороджений званням героя праці. Його обрали на черговий Всеукраїнський з'їзд рад. Габестро опанував виробництво і завів зовсім інші порядки на заводі. Парову машину, як нікчему, викинули геть, а завод—електрифікували.

Наш комосередок виріс. Шоно, Матяш, Снежина увійшли до бюро КСМ. Я вже мав міцну підмогу. Касперський, повернувшись із з'їзду, подав заяву в партію. І я тоді, згадавши розмову з Маташніковим, прийшов до нього:

— Ну, тепер справа інша. Давай анкету, перший розпишусь, — і розписався чіткими густими літерами. Лозоватський — за ним. А Габестро, спостерігаючи цю сцену, попросив мою анкету почитати і поклав її перед собою.

Хвилина — і новий, уже третій, підпис (щоб кріпше було)

приліпився тонкими рисками до двох попередніх. Габестро повернув анкету з такими словами:

— Звання комуніста — дуже високе, а ти, що був першим комсомольцем на заводі і зумів проторувати путь дальшим лавам комсомольців і комуністів, віднині маєш право носити це високе звання.

З успіхами на штампівному заводі вітали мене Брук — секретар міському КСМУ і Бравін — секретар губкому. Тому для мене зовсім несподіваною, проте приємною і радісною, була новина, почута від Бравіна:

— Губком перекидає тебе до Крюківських головних вагонних майстерень. Там робота КСМ зовсім занепала, ти її віднови. Сором казати: на дві тисячі з половиною робітників ми маємо там ледве тридцять комсомольців, та й то пасивних...

Мені пояснишало в очах: 2500 робітників! Найбільше підприємство на всю губернію. Величезні маси робітничої молоді, неорані ще комсомольським плугом. Я з великою радістю й хвилюванням прийняв виклик губкому КСМУ...

Полтава!.. Полтава, наснажена сонцем і вітряними хвилями з над річки Ворскли, постає переді мною незабутніми днями, коли перші комсомольці ступали на заводи, де не було ще доти жодного комуніста, коли народжувались могутні вали пробуджених енергій, що дали нам Шона, нині робітника одного з політвідділів МТС, Матяша, висококваліфікованого інженера залізного будівництва, Касперського — героя труда, нині одного з керівників полтавського чавуноливарного заводу, і багатьох інших.

Щасливі дні, сповнені вщерть юнацьким запалом боротьби за комунізм, за високе звання члена партії і за синеокий блиск веселих сонць доби.

Х А Ї М Г І Л Ь Д І Н

ТРУДНОЩІ РОСТУ

【Своє перше оповідання я написав у симферопільській тюрмі навесні 1908 року.

Художніх здібностей тоді я в собі не відчував.

В домі свого батька, берегового вантажника, я не дістав доброї художньої освіти. В єврейській релігійній школі я вчився молитов, біблії, як ловити рибу і по яких святах збирати недопалки біля синагоги, але з 12 років я поступив на фабрику.

Я досить рано познайомився з нелегальною політичною літературою і з єврейською та руською революційною піснею. Пісня стала мені за художнього агітатора, бо я відчував, що писали її не поети, борці.

Бувши якось у камері тюрми, я узнав про творчість Тараса Шевченка. Його поема „Кавказ“ справила на мене велике вражіння. Лише тоді я справді відчув усю силу художнього слова.

Перше оповідання я написав про те, як ми втікали з тюрми. В цьому творі я тільки фіксував події, дуже мало віддавши уваги окресленню типів. Написав я його одразу, навіть без подальшої обробки.

Під час етапу адміністрація тульської тюрми конфіскувала це оповідання й мені довелося відновити його з пам'яті.

Друге оповідання про тридцятьох повішених я написав, будучи в Симбірській центральній тюрмі в липні 1908 року.

Події відбувалися на моїх очах і я їх зафіксував, але в цьому оповіданні я вже намагався подати настрої й відчуття засуджених.

За час свого довгого перебування в Симбірській тюрмі я зробив чимало нарисів для майбутніх оповідань, але підходив до всього по дилетантському. Аж 1910-року в оповіданні „Великодні ніч у тюрмі“ я вперше підійшов до теми, як письменник, і подав образ безідейного експропріатора.

Це оповідання я обмірковував два роки, але написав під час надхнення за одну ніч. З оповіданням пізніше я поїхав до Варшави, гадаючи прочитати його найвидатнішому письменникові І. Л. Перецу й дістати від нього літературне „благословіння“. Але вперше почувши музичність єврейської мови Польщі, ознайомившись із досягненнями єврейської літератури, я зрозумів, що мені ще далеко до справжньої письменницької вправності й до Переца, певно, не мав чого ходити з своїм неписьменним оповіданням.

Протягом трьох місяців я шість разів переробляв це оповідання і в процесі роботи мені самому довелося розв'язати цілу низку важливих завдань: 1) Як подавати типи з їхніх зовнішніх рис, які особливості мови, своєрідна міміка, рух, подача внутрішнього змісту, виходячи з їхньої соціальної, моральної суті.

2) Як я маю ставитись до типів, що їх подаю, чи має бути моя характеристика типу напоєна любов'ю, ненавистю, погордою, злобою, чи для мене всі типи рівноцінні, а я лише повинен їх художньо відбивати, спокійно, байдуже, об'єктивно.

3) Тема моїх оповідань не окрема особа серед кімнати, але тюрма. Якже мені подати цей багатообразний суперечливий колектив, об'єднати спільним почуттям злоби, ненависті, жаги боротися з тюремником, поривання до свободи? Чи подати найяскравіші типи карних і політичних, чи знайти риси, настрої, картини, відчуження, характерні для тюрми.

Три місяці я щоденно вперто працював над цим невеличким оповіданням, зрештою скінчив його й умовився з І. Л. Перецем прийти до нього—зачитати. Але тої хвилини, коли я натискав кнопку дзвінка Перецевої квартири, раптом зрозумів, що оповідання композиційно неправильно побудовано. Я прожогом зірвався з ганку і знов на цілий місяць засів обробляти свій твір.

Один з літературних критиків узяв моє оповідання прочитати і на завтра ж надрукував його в значній Варшавській газеті. Я був перший щасливець серед молодих єврейських письменників, який дістав гонорар по 9 коп. за газетний рядок. До того нікому з молодих гонорару не платили.

Перші чотири місяці впертої роботи над одним оповіданням навчили мене пам'ятати:

1) що надхнення—це тільки перший акорд, але весь подальший творчий процес тісно зв'язаний з довгою, впертою, марудною роботою над сюжетом, формою, мовою, образами, картинами, типами, ідеєю і навіть ритмом оповідання;

2) що без великого, багатогранного життєвого досвіду, без революційного світогляду — великим митцем ніколи не бути;

3) що сума фактів, подій, явищ, відчужень, курйозів, картин, образів і типів, увесь той цінний письменницький скарб є тільки розсип, звідки художня інтуїція разом із свідомістю відбирає потрібну сировину в процесі внутрішнього оформлення теми, сюжету і типів. Значить, що багатший письменник життєвий шлях, що більш він бачив і переживав, то ширший його ідейний світогляд, то яскравіш відшліфує його художня інтуїція все те, що в ній накопичено. Творчість такого письменника завжди буде соковита і змістом і образами;

4) з темою не слід поспішати, бо що більш її обмірковувати, то більш вона відмінюється, заглиблюється і обростає живою плоттю;

5) для письменника тяжче, викреслити написаний рядок чи картину ніж його написати. Вміти критично поставитися до власного рядка, значить відмежувати себе від банальності.

Цим я керувався на протязі 25 років моєї літературної роботи. Я багато написав, але мало надрукував, і не жалію за тим, бо друкувати слід лише те, що залишиться, як ідейно-художній вклад у літературу.

Читачеві не дуже цікаво стежити за всім процесом письменникового росту і розвою, читач хоче знати найкращі твори даного письменника, але ми силуємо його волю, змушуємо читати малоцінні речі недавнього періоду. Сумніву немає, що це пережиток від часу, коли рабськи хилились перед „святим надхненням“ письменниковим, навіть за час, коли митець в ній ледве формувався. Письменник прийдешнього, це — велика громадська постать, глибокий мислитель, віртуоз своєї художньої вправності.

Такі мої веселкові мрії про майбутнє нашої соціалістичної літератури. Але, на жаль, у моєму теперішньому літературному житті радості не дуже багато.

Оповідання „Крилиці“ я обдумував три роки, але написав його за тиждень. Оповідання „Кукурудза“ обдумував чотири роки, але написав за місяць. Є в мене теми, про які я думаю вже двадцять років, і я певен, що напишу про них. На вивчення Дніпробуду я витратив три роки. Я знаю всі процеси всього будівництва. Я ґрунтовно знаю кожну постать цього будівництва. В голові ясно зформований сюжет і романа і п'єси про Дніпробуд. Рік тому я навіть написав декілька аркушів цього романа, але кинув. Знов почав і знов кинув, бо форма аж ніяк не відповідала змістові. Я на роздоріжжі, але криза цілком законна, бо ми взяли на спадок літературні форми, які панівні класи виробили на протязі століть. Ці форми були ідентичні змістові, вони відповідали душевному стану й ідейному напрямкові тих

героїв. Старі пролетарські письменники були новаторами, головним чином, змісту, але форму вони взяли вже готову, чужу. В своїй творчості вони намагалися показати всю ідейну гнилоту капіталістичного суспільства і те, як формується могильник цього суспільства. Наша література повинна стати до великого будування з його світовою технікою і на тлі будування і велетенської техніки показати нову людину ідейно цілком зформовану, показати цілком новий тип людей, що вміють будувати, керувати, стежити за всіма маневрами класового ворога, будувати теперішнє, будуючи на майбутньому; показати борця і мислителя, романтика і тверезого реаліста, показати людей в процесі великого ідейно-творчого горіння, ритм їхніх думок, почуттів, настроїв, у русі цілком одмінних темпів, одмінно зафарбованих. Цілком зрозуміло, що художньо віддаючи все те, потрібний цілком новий стиль, потрібна форма бурхливої динаміки і виконаного суворого ритму. Цю форму і стиль ще треба починати виховувати, труднощі великі, бо зразків ми ще не маємо, а надбання старої буржуазно-дворянської культури ми повинні використовувати обережно і критично.

Але хоч труднощі надто великі, я певен, що ми знайдемо нову форму—адекватну новому змістові і новому типові людей, бо сама свідомість кризи, незадоволеність із своєї роботи, недовольство заснути творчим шуканням нових форм, нового стилю.

Стиль соціалістичного реалізму одкриває широкі горизонти для глибокого, об'єктивного, правдивого відображення нашої героїчної дійсності, для шукання нових художніх засобів.